

SIVILOMBUDET

INNSATTES MULIGHET FOR KONTAKT MED FAMILIE OG VENNER

Oppsummering av de viktigste funnene 2014-2024

Innhold

Forebyggingsenhetens undersøkelser av innsattes kontakt med familie og venner	5
Innledning.....	5
Rettslige utgangspunkter.....	5
Barn har en særlig rett til å ha kontakt med fengslede foreldre	6
Hvorfor kontakt med familie og venner er viktig	7
Funn om innsattes kontakt med venner og familie.....	9
Regelverket om telefontid, videosamtale og besøkstid.....	9
Begrenset tid til å snakke i telefon	9
Praktiske hindre	12
Innsattes mulighet til videosamtaler	13
Forhold som begrenser mulighetene til å komme på besøk	13
Konklusjon	16

Forebyggingsenhetens undersøkelser av innsattes kontakt med familie og venner

Innledning

Innsatte i høysikkerhetsfengsler kan som hovedregel bruke telefonen i 30 minutter ukentlig, og ha et ukentlig besøk på omtrent en time. Videosamtaler er også mulig, men regelverket er uklart og i mange fengsler må innsatte velge mellom dette og besøk.

Sivilombudets forebyggingsenhet har gjennomført 29 besøk til fengsler med høyt sikkerhetsnivå siden 2014. Et stort antall av de innsatte vi har snakket med under besøkene, har vært frustrerte over den begrensede muligheten de har til å opprettholde kontakt med familie og venner.

Noen av begrensningene gir risiko for krenkelse av retten til respekt for privatliv og familieliv. Begrensningene kan også bryte med hensynet til barnets beste, dersom barn ikke får tilstrekkelig kontakt med foreldre i fengsel. Kontakt med familie og venner er viktig for innsattes psykiske helse. Mangel på sosial kontakt øker risikoen for selvmord. Begrenset kontakt med familie og venner er også uheldig sett fra et kriminalitetsforebyggende perspektiv. Regelmessig kontakt med familie og venner er en viktig faktor for å redusere faren for brudd på forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Dette er bakgrunnen for at vi lager en rapport som oppsummerer våre funn om innsattes kontakt med familie og venner.

Rettslige utgangspunkter

Alle mennesker har rett til respekt for sitt privat- og familieliv. Med de begrensninger som følger naturlig av frihetsberøvelsen, gjelder dette også innsatte.¹ Retten omfatter muligheten til relasjoner med andre mennesker. Inngrep i retten til respekt for privat- og familieliv kan bare skje i samsvar med nasjonal lovgivning, med et legitimt formål og dersom det er «nødvendig i et demokratisk samfunn».² Et fengselsopphold begrenser sterkt muligheten til slik kontakt. For at innsatte skal få muligheten for privat- og familieliv ivaretatt, må myndighetene derfor legge til rette for at den innsatte kan ha kontakt med sine nære.³ Grunnloven § 102, annet ledd slår fast at de statlige myndighetene har en plikt til sikre vern om denne rettigheten.

I tillegg til den generelle retten til respekt for privat og familieliv i Grunnloven og EMK, finnes det også regler som gjelder spesielt for innsatte. Ifølge De europeiske fengselsreglene skal fengselsmyndighetene bistå innsatte i å opprettholde kontakt med omverden, og besøksordningene skal være slik at innsatte kan opprettholde og utvikle familierelasjoner på en mest mulig normal måte.⁴ Europarådets torturforebyggingskomité (CPT) har videre understreket at innsatte bør kunne opprettholde kontakt med omverden, og særlig kontakt med familie og venner.⁵ CPT framhever også at behovet for kontakt med familie og venner skal være et hensyn ved gjentatte overføringer mellom ulike fengsler.⁶

FNs regler for kvinner i fengsel, Bangkokreglene slår fast at det skal tilrettelegges for at innsatte kvinner kan ha kontakt med familie, barn og barnas representanter. Reglene slår også fast at det kan være behov for egne tiltak for å avhjelpe ulempene når kvinner er plassert i et fengsel langt fra hjemmet.⁷ Også FNs regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene) understreker at ungdom bør sikres muligheten til kontakt med omverden.⁸ I reglene fremheves det at kontakt med omverden er en integrert del av både en rettferdig og human behandling, og det å forberede ungdommen på å komme tilbake til samfunnet.

Barn har en særlig rett til å ha kontakt med fengslede foreldre

Både Grunnloven og FNs barnekonvensjon slår fast at ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.⁹ Høyesterett har blant annet vist til Barnekomiteens understrekning av at «barnets interesser skal danne utgangspunktet, løftes spesielt fram og stå i forgrunnen».¹⁰ I FNs barnekonvensjon artikkel 9 nr. 3 står det at barn som er adskilt fra en eller begge foreldrene har rett til å opprettholde relasjonen med og ha jevnlig direkte kontakt med begge foreldre, med mindre det ikke er til barnets beste.

FNs barnekomité som overvåker at statene overholder barnekonvensjonen, har blant annet:¹¹

- Understreket barns rett til jevnlig kontakt med fengslede foreldre, forutsatt at det er i barnets interesse.
- Oppfordret statene til å ta hensyn til barnets rettigheter når det gjelder sikkerhetstiltak overfor foreldrene i fengsel.
- Anbefalt at foreldre fengsles i nærheten av barn for å legge til rette for besøk.
- Oppfordret statene til å dekke kostnader ved besøk når det er langt og/eller dyrt å besøke foreldre i fengsel.

Europarådets ministerkomité har også gitt anbefalinger om barn med fengslede foreldre, hvor barns adgang til kontakt med foreldre i fengsel er direkte omtalt. Her er det blant annet understreket at:¹²

- Barn bør ha mulighet til selv å initiere kontakt med den innsatte forelderen.
- Innsatte som ikke har penger til å dekke ringekostnader bør få dette dekket.
- Videosamtaler og telefonsamtaler kan ikke erstatte fysisk samvær.
- Barn bør normalt kunne besøke foreldre innen en uke etter fengsling.

AVGRENSNINGER

Denne oppsummeringen omfatter ikke kontakt med for eksempel advokater, hjelpe-telefoner eller offentlige kontorer, og heller ikke kontakt gjennom brev, fremstillinger eller permisjoner. Den oppsummerer funn fra besøk til fengsler med høyt sikkerhetsnivå. Forhold som gjelder særlig høyt sikkerhetsnivå, lavt sikkerhetsnivå eller overgangsboliger blir derfor ikke omtalt.

Besøk og telefonsamtaler kan kontrolleres på en rekke måter, for eksempel gjennom avlytting eller ved bruk av glassvegg under besøk. Forebyggingsenhetens besøk til fengsler har i liten grad undersøkt slike kontrollmuligheter og denne oppsummeringen omfatter derfor ikke forhold som gjelder bruke av kontroll av ulike former for kontakt. Vi gjør likevel oppmerksom på at Sivilombudet i 2021 kom med en uttalelse som gjaldt blant annet kontroll av innsattes telefonsamtaler, og at Justis- og beredskapsdepartementet i etterkant av denne uttalelsen ga midlertidige føringer om blant annet telefonkontroll i fengsel. Høyesterett behandlet en sak om telefonkontroll i et norsk fengsel i 2024, og det er ventet å komme nye føringer for telefonkontroll i tiden fremover.

Hvorfor kontakt med familie og venner er viktig

› Innsattes behov for kontakt med familie og venner

Kontakt med andre mennesker er et av de mest grunnleggende behov vi mennesker har, og det er en forutsetning for god psykisk helse.¹³ Både omfanget av og kvaliteten på den menneskelige kontakten er viktig. I fengsel er den sosiale kontakten i utgangspunktet sterkt redusert.

Innsattes kontakt med venner og familie er en ressurs i seg selv, men må også sees i sammenheng med mulighetene til fellesskap og sosialt samvær i fengslene. Muligheten til sosial kontakt er begrenset av et høyt omfang av faktisk isolasjon. Når innsatte sitter mye alene på cella, blir kontakt med familie og venner desto viktigere. Som Sivilombudet påpeker i særskilt melding om innlåsning og faktisk isolasjon, tilbringer innsatte opptil 17–22 timer innelåst på egen celle uten at det skyldtes deres egen atferd eller forhold knyttet til dem selv.¹⁴ Innlåsing har ikke grunnlag i en individuell beslutning om isolasjon fra retten eller fengselet. I flere av fengslene vi besøkte i 2023 og 2024 fant vi at mer enn halvparten var innelåst alene på cellen i store deler av døgnet.

Mangel på sosial kontakt øker risikoen for selvmord.¹⁵ Andel innsatte med psykiske lidelser har økt, særlig blant kvinner.¹⁶ Antall tilfeller med selvskaading og selvmordsforsøk øker også.¹⁷ Kontakt med familie og venner er derfor et viktig forebyggende tiltak. Forskning har vist at fadderordninger, delte celler, økt kontakt med familie og lettere tilgang til hjelpelinjer kan bidra til å redusere risikoen.¹⁸

Tiden etter innsettelse i fengsel er en særlig sårbar fase for mange innsatte. Risikoen for selvmord er spesielt høy det første døgnet og mange selvmord inntreffer i løpet av de første tre ukene etter innsettelse.¹⁹ En del innsatte sitter i flere fengsler under et fengselsopphold, enten fordi de har søkt og fått innvilget flytting eller fordi fengselet har besluttet at de skal flyttes. Store forskjeller mellom fengslene gjør at hverdagen og rutinene kan være annerledes, i tillegg til at en innsatt etter flytting igjen er omgitt av fremmede

mennesker. For noen kan flyttingen føre til at de kommer lenger bort fra familie og venner. I denne fasen kan det derfor være særlig viktig å få rask mulighet til kontakt med familie og venner.

Familie og venner har også behov for å opprettholde kontakt med den innsatte. Det gjelder særlig barn som har en mamma eller pappa i fengsel. Det å høre om barnets hverdagsopplevelser og problemer kan være viktig en viktig del av å opprettholde en god relasjon til barnet. Mange innsatte gir uttrykk for sorg og fortvilelse over å ikke kunne hjelpe barn, partner, foreldre, søsken eller venner som har det vanskelig og som ønsker å snakke med dem.

› **Kontakt med familie og venner kan forebygge tilbakefall til ny kriminalitet**

Forskning har vist at kontakt med familie og venner reduserer risikoen for tilbakefall til ny kriminalitet.²⁰ Fordi forebygging av nye straffbare handlinger er et sentralt formål med straffen, skal straffgjennomføringen forberede de innsatte på livet etter soning.²¹

Mulighetene for å opprettholde kontakt med familie og venner kan være viktige ledd i prosessen med å forberede den innsatte til et kriminalitetsfritt liv etter soning. En gjennomgang av tilgjengelig forskning viser den positive effekten på innsatte av å opprettholde kontakt med familie. Besøk reduserte symptomer på depresjon, særlig hos kvinner og ungdom.

Funn om innsattes kontakt med venner og familie

Regelverket om telefontid, videosamtale og besøkstid

Innsatte har rett til minimum 30 minutter **telefontid** ukentlig.²² Innsatte under 18 år har rett til minst tre telefonsamtaler ukentlig av 20 minutters varighet.²³ Kriminalomsorgsdirektoratet kan sette telefontiden høyere enn disse minimumsgrensene. Også det enkelte fengsel kan velge å gi innsatte mer telefontid ukentlig, og fengslene kan innvilge utvidet telefontid for enkeltinnsatte etter søknad hvis det foreligger særlige grunner, og kapasitetsmessige forhold ikke er til hinder.²⁴ Innsatte betaler for å ringe. Det er særlig dyrt for innsatte som ringer utenfor Europa.

Innsattes mulighet til å gjennomføre **videosamtaler** er ikke regulert i lov eller forskrift. Et rundskriv fra 2017 gir retningslinjer om adgangen til å la innsatte gjennomføre videosamtaler. Her slås det fast at videosamtaler er et tillegg til kontakt i form av brev, besøk og telefonsamtaler. Ifølge rundskrivet skal tilbudet om videosamtaler «legge forholdene til rette for at innsatte skal kunne opprettholde kontakt med sine nære pårørende under fengselsoppholdet».²⁵ Rundskrivet sier ikke noe om hvor mange eller lange videosamtaler innsatte kan ha. Videosamtaler foregår via internett, og er gratis.²⁶

Innsatte har rett til å motta **besøk** mens de sitter i fengsel.²⁷ Det er ikke angitt i loven hvor ofte eller lenge innsatte har rett til besøk, men i kriminalomsorgens retningslinjer står det at «Så langt det er praktisk mulig bør innsatte innvilges minimum ett besøk per uke [...] Det enkelte besøk skal så langt det er praktisk mulig vare minst én time.»²⁸ Innsatte kan søke om utvidet besøkstid og flere besøk. Pårørende betaler som hovedregel for reisen til fengslet. Soner den innsatte langt fra hjemstedet, er det kostbart.

Begrenset tid til å snakke i telefon

› Omtrent 30 minutter ringetid i uken

I de fleste fengslene vi har besøkt, har den generelle grensen vært den samme som minimumet fastsatt i forskriften. I de tidlige besøkene var dette 20 minutter. Etter 2023, har praksis vært 30-32 minutter. De fleste fengslene synes å praktisere dette relativt strengt. Innsatte i noen fengsler har fortalt at de noen ganger kan snakke lenger hvis de har behov for det. To fengsler utvidet den generelle telefontiden til 42 minutter som en prøveordning, i etterkant av våre besøk.²⁹

Generelt er dermed tiden innsatte får til å snakke med venner og familie på telefon veldig begrenset. Under våre besøk har innsatte ofte tatt opp frustrasjon over hvor kort telefontiden er.

› Små muligheter til å få mer telefontid

Retningslinjene til straffegjennomføringsloven slår fast at utvidet telefontid særlig kan være aktuelt hvis innsatte ikke får permisjoner eller sjelden mottar besøk, hvis gjennomføringen av straffen er en særlig belastning for innsatte av psykiske årsaker eller der innsatte av andre årsaker gjennomfører straff på en særlig tyngende måte.³⁰ I tillegg skal det legges særlig vekt på om utvidet telefontid kan bidra til å opprettholde kontakt med innsattes barn.

I mange av fengslene vi har besøkt opplever innsatte at mulighetene for å få utvidet telefontid er små. Dette kan i seg selv gjøre at innsatte ikke søker om utvidet tid. En del steder er det også en oppfatning blant både innsatte og ansatte om at det bare er innsatte med barn som kan få utvidet telefontid, og at en eventuell utvidelse er begrenset til 10 minutter ukentlig. Dette er også slik reglene blir praktisert i noen fengsler. Det er imidlertid ingenting i regelverket som tilsier at det bare er innsatte med barn som skal kunne få utvidet telefontid.

Vi har gjennomgått 33 søknader og svar på søknader om utvidet telefontid fra fire fengsler i 2023-2024.³¹ Gjennomgangen viser at alle fengslene er ganske restriktive med å gi utvidet telefontid, men også at det er store forskjeller når det gjelder hvem som får innvilget mer telefontid.

Avslagene på søknader om utvidet telefontid var gjennomgående dårlig begrunnet, og flere oppfylte ikke kravene som stilles til begrunnelser for vedtak. De fleste vedtakene omtalte ikke de konkrete forholdene den innsatte hadde vist til som begrunnelse for søknaden om utvidet telefontid. Avslagene nevnte ikke hensynet til barnets beste.

› Høye ringekostander

Ringepriene påvirker hvor mye innsatte kan ringe familie og venner. Særlig er kostnadene for samtaler utenfor Europa høye. Fengslene bruker ikke gratis internettelefoner, til tross for at tilbudet om videosamtaler viser at det er mulig å legge til rette for å bruke gratis, nettbaserte løsninger (se kapittel 2.4 *Innsattes mulighet til videosamtaler*). Prisen for samtaler til Europa utenom EU er 3,50 kroner i minuttet, mens minuttprisen til utenfor Europa, USA og Canada er 7 kroner. Det betyr at innsatte kan bruke mellom en fjerdedel og halvparten av dagpengesatsen for de som deltar i arbeid eller skole, og enda mer for de som ikke gjør det.

› Begrensninger i samtaler på morsmål

Innsatte som snakker et annet språk enn norsk og engelsk med familie og venner kan i tillegg risikere at de sjeldnere får gjennomføre det som kalles morsmålssamtaler fordi fengselet må bruke tolk eller opptak av samtalen hvis den skal kontrolleres. Vi har sett eksempler på fengsler som kun gir innsatte 1-2 slike samtaler i måneden. Alternativt kan de ha samtalen på norsk eller engelsk, i stedet for morsmålet. Det begrenser kommunikasjonen. Særlig har vi sett eksempler på at det kan hindre kontakt med barn og eldre foreldre.

Et fengsel avslo alle søknader vi gjennomgikk uten konkrete begrunnelser. Åtte avslåtte søknader gjaldt utvidet telefontid for å ha kontakt med egne barn. Flere av de innsatte begrunnet søknaden med at de hadde flere barn.³²

Et fengsel avslo en søknad fra en ung innsatt (under 24 år) om utvidet telefontid til samtaler med en nær venn. Han begrunnet søknaden med dårlig mental helse, og at den nære vennen var en støtte. Fengselet oppfordret den innsatte til å kontakte helseavdelingen når han trengte noen å snakke med.

En innsatt ga en grundig beskrivelse av at ektefellen var inne i en periode med dårlig psykisk helse. Den innsatte var bekymret for ektefellen og opplevde at korte daglige samtaler hjalp. Søknaden om utvidet ringetid ble avslått uten konkret begrunnelse.

Praktiske hindre for telefonkontakt

› Ventetid for å få godkjent telefonnumre

Innsatte kan bare ringe til telefonnumre som er forhåndsgodkjent av fengselet. Noen steder opplever innsatte at det tar lang tid før fengselet godkjenner numrene. Som Sivilombudet har påpekt i temarapporten Selvmord og selvmordsforsøk i fengsel (2023), er mange innsatte er i en særlig sårbar og vanskelig fase den første tiden i fengselet. Det er derfor viktig med rask kontakt med familie og venner.

› Familie og venner kan ikke ringe til innsatte

Det er bare innsatte som kan ringe ut til familie og venner, ikke motsatt. Pårørende opplever det ofte som stressende at de ikke vet når innsatte ringer fordi det gjør det vanskelig å sette av tid til en samtale.³³ I tillegg gjør løsningen at den innsatte ikke er tilgjengelig når barn, familie eller venner har behov for å snakke med vedkommende.

› Få telefoner, mange innsatte

De fleste fengslene har et visst antall trådløse telefoner som deles mellom de innsatte. I praksis er det ofte én trådløs telefon per avdeling, som kan bestå av 10-20 innsatte. Dette gjør at telefonen kan være opptatt når en innsatt har behov for å ringe. Det kan også gjøre at innsatte ikke får tilgang til telefonen, men må vente til neste dag eller neste uke, fordi det er for mange som ønsker å ringe. I sin rapport etter besøket til Norge i 2024 bemerket Europarådets torturforebyggingskomité (CPT) at flere innsatte klaget over at det ikke var mange nok telefoner tilgjengelig i deres boenheter.³⁴

I et fengsel vi besøkte i 2024 fikk innsatte på fellesskapsavdelinger annenhver uke bare tilgang til telefon om formiddagen.³⁵ I praksis førte dette til at innsatte med barn i barnehage og på skole ikke fikk snakket med barna annenhver uke. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) har konstatert krenkelse av innsattes rett til privat- og familieliv i EMK art. 8 i et tilfelle hvor innsatte ikke fikk gjennomføre telefonsamtaler i helgene, noe som gjorde det vanskelig å holde kontakt med egne barn.³⁶

› Telefonsamtaler i stedet for fellesskapstid

I mange fengsler er hovedregelen at innsatte skal ha telefonsamtaler med familie og venner i tidsrommet som er avsatt til sosialt samvær med andre innsatte og celledøren er åpen. Gjennom en rekke besøk i løpet av 2023 og 2024 har vi sett at innsatte er innelåst på cellen store deler av døgnet og at den korte tiden når celledøren er åpen blir hektisk på grunn av alt de skal rekke, som lage mat, trene, dusje, snakke med andre og ringe familie og venner.

› Liten mulighet for private samtaler

Innsatte som sliter med hverdagen og som i mange tilfeller sitter mye innelåst vil ha stort behov for å kunne dele personlige tanker med sine nære. I ett fengsel måtte de innsatte dele på to fasttelefoner som stod i fellesarealene. Det var ingen skjerming av den som snakket i telefonen og både innsatte og ansatte kunne overhøre samtalen.³⁷

Innsattes mulighet til videosamtaler

› **Videosamtaler som en erstatning for besøk**

Under koronapandemien ble besøk i en periode forbudt, og som et midlertidig tiltak styrket derfor kriminalomsorgen adgang til å gjennomføre videosamtaler med besøkende ved bruk av nettbrett.³⁸ I forbindelse med dette omtalte kriminalomsorgen videosamtaler som «videobesøk». I denne perioden ble også muligheten til videokontakt styrket ved at det ble innkjøpt nettbrett i alle fengslene.

I praksis har vi imidlertid sett at flere fengsler også etter pandemien bare har tilbudt videosamtaler som et alternativ til besøk.³⁹ Dette er i strid med føringer fra KDI i et rundskriv fra 2017 og et brev fra 6. oktober 2021.⁴⁰

› **Begrensninger i innvilgelse av videosamtale**

Mange fengsler følger de samme prosedyrene for å innvilge videosamtale som for besøk og ikke som for telefonkontakt. Ettersom videosamtaler ikke medfører noen fysisk kontakt, er det vanskelig å forstå dette kravet. Sivilombudet har tidligere påpekt at det vil være mer nærliggende å kreve godkjenning som ved telefonkontakt.⁴¹

Innsatte som har sine nærmeste i land utenfor Norge er særlig utsatt for disse godkjenningskravene for videobesøk. I mange land er det vanskelig å få tak i alle dokumentene for en besøkstillatelse.

› **Få og lite tilgjengelige nettbrett**

Antallet tilgjengelige nettbrett i fengselet har noen steder begrenset de innsattes mulighet til å benytte seg av dette tilbudet. I noen fengsler gjennomføres videosamtaler i bestemte rom, som også brukes til andre formål. Dette har noen steder gjort at tilgangen på rom har begrenset mulighetene for videosamtaler.

Forhold som begrenser mulighetene til å komme på besøk

Sivilombudets inntrykk er at hovedregelen er en times ukentlig besøk, selv om vi har sett eksempler på at noen innsatte får innvilget søknader om flere eller lengre besøk.

› **Bestille besøk**

Den som ønsker å besøke en innsatt må først søke om besøkstillatelse, så bestille besøkstidspunkt.⁴² Når familie og venner søker om besøkstillatelse, innhenter fengselet informasjon om vandel fra politiet. Dette gjør at det kan ta noe tid for at søknader om besøkstillatelse blir besvart. Eksempelene på saksbehandlingstid vi har gjennomgått viser at den vanligvis er på en uke, og opptil en måned.

I enkelte tilfeller har besøkstillatelser vært nektet bare fordi vedkommende hadde et rulleblad, uten den konkrete vurderingen som regelverket forutsetter. Mange innsatte har familie med rulleblad. En norsk undersøkelse i perioden 2000-2019 viste at en eller begge av foreldrene til hver tiende innsatt mellom 15 og 34 år hadde tidligere vært i fengsel.⁴³ Også andre i familie- eller vennekretsen kan ha straffbare forhold på rullebladet.

Måten man bestiller besøk på kan være en utfordring for familie og venner. I en del fengsler bestilles besøk per e-post, men i noen fengsler er det bare mulig å bestille besøk per telefon i et gitt tidsrom. Vi har for eksempel sett at fengsler har telefontid for bestilling av besøk søndager kl. 12:00-17:00 eller mandag-fredag kl. 10:00-11:00. I tillegg stilles det noen steder krav om at besøket skal bestilles for eksempel en uke i forkant av besøket. Jobb og skole kan gjøre det vanskelig å bestille besøk i den begrensede telefontiden, og det er generelt ikke adgang til at den innsatte selv bestiller besøk.

› Besøktider

Besøktidspunktene varierer fra fengsel til fengsel. I et fengsel så vi at det ikke var alminnelig besøktid i helgene. Vi har også sett eksempler på at lav bemanning i fengselet har gjort at avtalte besøk er blitt avlyst like før de skal gjennomføres.

For barn kan det være vanskelig å gjennomføre jevnlige besøk til foreldre i fengsel på grunn av barnehage og skole i hverdagene. EMD har behandlet en sak hvor noen fengsler bare tillot besøk på dagtid i ukedagene.⁴⁴ Besøktidene førte til at barn som gikk på skolen ikke fikk besøke foreldre i fengsel. EMD kom til at nektelse av besøk i helgene utgjorde et brudd på innsattes rett til familieliv etter EMK art. 8. I vurderingen viste EMD til at fengslene ikke hadde vurdert hensynet til innsatte og deres familier, men hadde begrunnet besøktidene med fengslenes kapasitet.

› Reisevei til fengselet

En praktisk utfordring for mange innsatte er at deres familie og venner bor et stykke unna fengselet, og at det derfor kan være vanskelig å få jevnlige besøk. Mange innsatte soner langt fra sine nærmeste. Våre funn har vist at denne problemstillingen særlig er aktuell for innsatte med familie og venner bosatt i andre land, kvinnelige innsatte, forvaringsdømte og barn under 18 år.

- **Kvinnelige innsatte:** De eneste høysikkerhetsfengslene for kvinnelige innsatte er i Skien og Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt som for tiden befinner seg i Ullersmo fengsels lokaler på Kløfta.
- **Forvaringsdømte:** De eneste forvaringsanstaltene for menn i Norge er ved Ila fengsel og forvaringsanstalt i Bærum og Trondheim fengsel og forvaringsanstalt, avdeling Nermarka.
- **Barn under 18 år:** Det er to ungdomsenheter i landet, én er plassert på Eidsvoll og én i Bergen. Våren 2025 åpner en ny avdeling ved Agder fengsel, Evje avdeling.

Europarådets torturforebyggingskomité (CPT) besøkte i Norge i 2024 og har i sin rapport fremhevet vanskelighetene kvinnelige innsatte har med å opprettholde kontakt med familie og venner.

Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) har konkludert med at plassering i et fengsel langt unna familie slik at det blir vanskelig eller umulig med besøk, kan utgjøre et inngrep i retten til privat- og familieliv i EMK art. 8.⁴⁵ Domstolen har lagt til grunn at myndighetene må gjøre en konkret vurdering av om innsatte kunne være i et fengsel nærmere familien eller iverksette kompenserende tiltak, for eksempel i form av lengre besøk og lengre telefonsamtaler.⁴⁶

› **Reisekostnader og tilgang til offentlig transport**

Flere fengsler ligger på steder hvor det ikke går kollektivtrafikk og hvor besøkende derfor er avhengig av bil eller taxi for å komme helt frem til fengselet. I flere tilfeller er besøkstidene lagt slik at besøkende enten må forkorte besøket eller vente veldig lenge ute for å reise hjem. Særlig for eldre, syke og barn kan dette gjøre det uforholdsmessig vanskelig å besøke innsatte.

Utgifter til tog, buss og taxi kan for familie og venner utgjøre en såpass stor utgift at det i seg selv kan føre til at den innsatte ikke får jevnlig besøk. Det er likevel bare pårørende til mindreårige innsatte som kan få dekning av reisekostnader.⁴⁷

«Jeg har kone og tre unger. Og jeg hadde 33 minutter. Ungene er veldig avhengig av meg, de er små barn, 8, 7 og 10 mnd. På starten fikk jeg 33 minutter på hele uken for å snakke med fire personer. Det var altfor lite. Det følte så vondt, og jeg ble skikkelig deprimert og lei meg. Og ungene trodde at jeg ikke ville snakke med de. Hvis du deler for eksempel 33 minutter på syv dager, så blir det fire minutter hver dag. Og på fire minutter kan du ikke snakke noe. Ungen går på skole, du vil spørre hvordan går det med skole, hva har du gjort i dag, har du gjort leksene, har du vært flink. Sånne ting. Det går ikke.»

Innsatt i samtale med Forebyggingsenheten

Konklusjon

Ved frihetsberøvelse fratras mennesker kontrollen over store deler av livet, inkludert muligheten til fri kontakt med de man er glad i. Staten har en plikt til å legge til rette for at innsatte kan opprettholde kontakten med familie eller venner under fengselsoppholdet. Manglende oppfyllelse av retten til kontakt med omverdenen kan bidra til å skape forhold der innsatte utsettes for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Kontakten med familie og venner under et fengselsopphold er også viktig for å forebygge tilbakefall til ny kriminalitet etter endt soning. I tillegg er mange innsatte viktige ressurspersoner for både barn og voksne som lever på utsiden av fengselet. Det gjelder ikke minst innsatte som har barn.

Det er ikke gitt noen begrunnelser for hvorfor telefontid er satt til 30 minutter ukentlig og besøkstid til en time i uken. Vårt inntrykk er at bakgrunnen er en kombinasjon av at fengslene i mange år har drevet med en ressurskrevende avlytting av alle telefonsamtaler fra innsatte i fengsler med høyt sikkerhetsnivå. Fengsler har også et begrenset antall fysiske telefoner som skal deles mellom de innsatte. Lite oppmerksomhet om at kontakt kan være viktig for både den innsatte og dennes nærmeste, kan også ha bidratt til de snevre rammene for kontakt med venner og familie.

I tillegg viser våre undersøkelser en rekke forhold som reduserer kontakten med familie og venner:

- > Det mangler rutiner for å sikre vurdering av barnets beste i søknader om utvidet ringetid eller besøkstid. Fengslene tar for lite hensyn til barns rett til å opprettholde kontakt med forelder.
- > Det er vanskelig å få mer enn 30 minutter ringetid i uka, fordi fengslene praktiserer regelverket strengt. Avslag om mer ringetid er gjennomgående dårlig begrunnet.
- > Det er få telefoner og nettbrett tilgjengelig i fengslene.
- > Høye ringekostnader påvirker særlig innsatte med familie utenfor Europa.
- > Det er særlige begrensninger for innsatte som har et annet morsmål enn norsk og engelsk.
- > I noen fengsler gjennomføres telefonsamtaler på steder hvor andre kan overheøre samtalen.
- > Tidsrommene fengslene har for å gjennomføre telefonsamtaler tar ikke hensyn til om familie og venner ikke er tilgjengelige. Det påvirker særlig barn i skolen.
- > Familie og venner kan ikke ringe den innsatte.

- > Godkjenning for å gjennomføre videosamtaler skjer etter samme modell som besøk, i stedet for telefon.
- > Besøktidene kan være lagt til tidspunkter som gjør det vanskelig for familie og venner å komme på besøk.
- > Kostnader til transport for å komme seg til fengslet kan gjøre at familie og venner ikke har råd til å komme på besøk.

Innsatte med nær familie i utlandet kan oppleve ekstra hindre i kontakten med sine nærmeste. Dette skyldes blant annet høye ringekostnader til utlandet og et lite hensiktsmessig system der det blant annet kreves kontroll av vandel for å gjennomføre gratis videosamtaler. Innsatte som har familie og venner i utlandet vil sjeldnere få besøk, og telefonkontakt kan dermed være enda viktigere for å opprettholde kontakt. Språklige barrierer vil også kunne begrense den mellommenneskelige kontakten i fengsel og øke behovet for kontakt med familie og venner i utlandet.

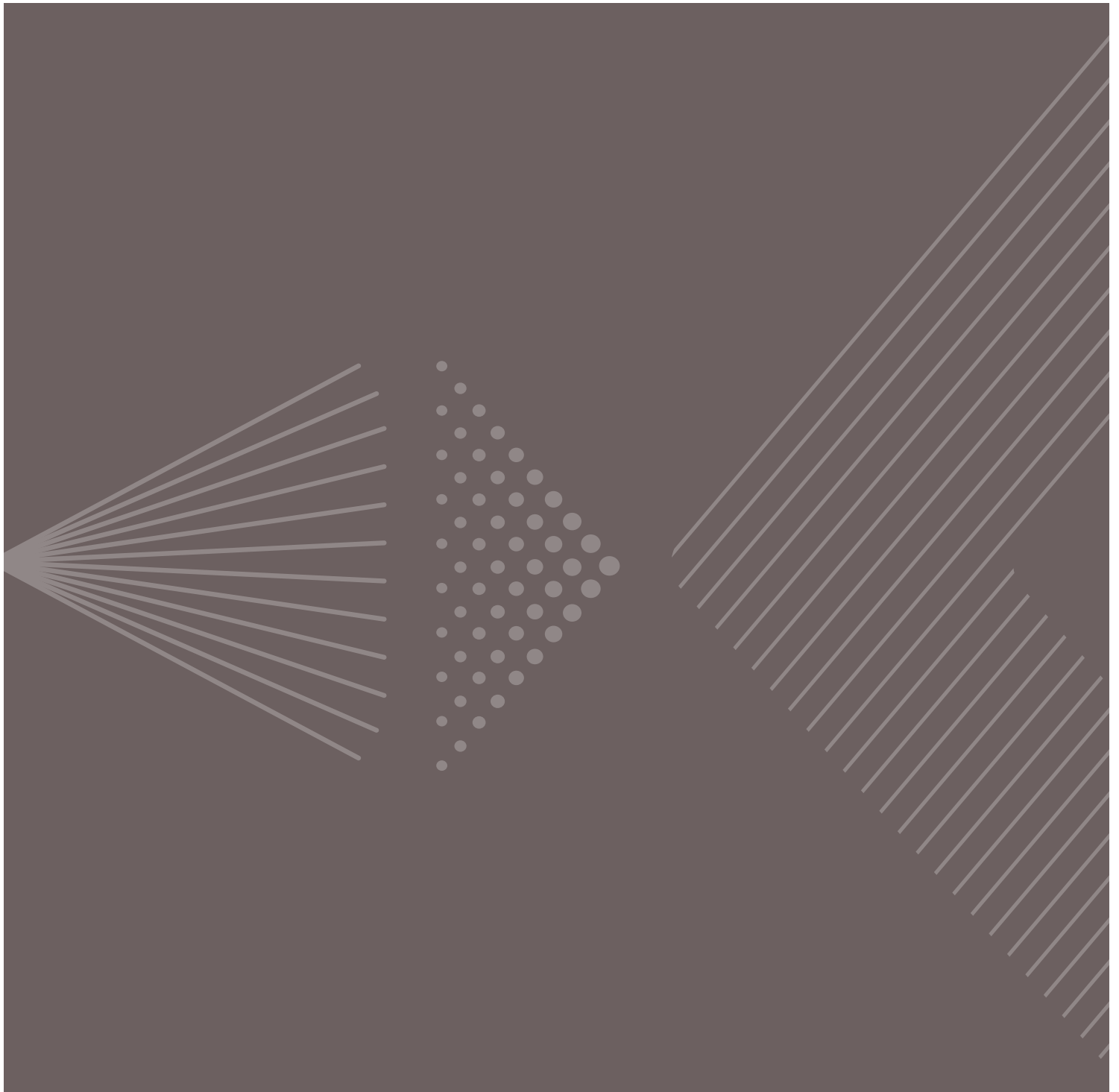
Gjennomgående har vi savnet høyere bevissthet i fengslene om betydningen av kontakt med familie og venner for innsattes psykiske helse, livskvalitet, progresjon og tilbakeføring til samfunnet. Også Europarådets torturforebyggingskomité (CPT) har etter sitt besøk til Norge i 2024 anbefalt norske myndigheter å utvide innsattes muligheter til kontakt med omverden.⁴⁸ Det er særlig alvorlig når fengslene ikke vurderer eller tar hensyn til barnets beste og barns rett til å opprettholde kontakt med mamma eller pappa i fengsel.

For personer som lever i en lukket institusjon, er private og fortrolige samtaler med de nærmeste viktig. Kontakt med familie og venner bidrar til å redusere risikoen for psykisk sykdom og selvmord. Økt kontakt med familie og venner bør derfor brukes proaktivt og forebyggende, for å styrke innsattes psykiske helse.

Samlet viser funnene et stort behov for at innsattes mulighet til kontakt med familie og venner styrkes.

Noter

- 1 FNs barnekonvensjon artikkel 12, Grunnloven § 102, EMK artikkel 8 og EMD *Khoroshenko mot Russland*, klagenr. 41418/04, 30. juni 2015, avsnitt 106 med videre henvisninger.
- 2 Se EMK artikkel 8 nr. 2.
- 3 Se EMD *Khoroshenko mot Russland*, klagenr. 41418/04, 30. juni 2015, avsnitt 106 med videre henvisninger.
- 4 De europeiske fengselsreglene regel 24.4 og 24.5.
- 5 CPT (1992) Imprisonment CPT/Inf(92)3-part2, punkt 51.
- 6 CPT (1992) Imprisonment CPT/Inf(92)3-part2, punkt 57.
- 7 Bangkokreglene regel 26.
- 8 Havanareglene regel 59.
- 9 Grunnloven § 104, Barnekonvensjonen artikkel 3
- 10 HR-2015-206-A, avsnitt 65.
- 11 Committee on the rights of the child, 30. September 2011, Report and recommendations of the day of general discussion on "Children of incarcerated parents", punkt 38-40.
- 12 Europarådets ministerkomité (2018) Recommendation CM/Rec(2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents, punkt 17, 25 og 26.
- 13 F.eks.: Maslow, A. H. (1943). A theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.
- 14 Sivilombudet (2025). Særskilt melding om innlåsning og faktisk isolasjon.
- 15 Lisa Marzano m.fl. Prevention of Suicidal Behaviour in Prisons. *Crisis*. 37(5), 2016.
- 16 SERAF, Levekår, rus og psykisk helse blant personer som har vært fengslet eller gjennomført straff i samfunnet, rapport 5/2024.
- 17 Kriminalomsorgsdirektoratet, Årsrapport 2023.
- 18 Se bl.a. Hall B., & Gabor P. Peer suicide prevention in a prison. *Crisis*, (1), 19–26. 2004; Liza Marzano m.fl. 2016; Alison Liebling og Helen Arnold, Prisons and their moral performance: A study of values, quality and prison life. Oxford. Clarendon Press. 2004.
- 19 Anne Bukten og Marianne Riksheim Stavseth, Suicide in prison and after release: a 17-year national cohort study, *European Journal of Epidemiology* 36, 1075-1083, 2021; Yngve Hammerlin, Selvmord og selvmordsnærhet i norske fengsler: selvmordsforebyggende arbeid i fengsel. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS; 2009
- 20 Karen De Claire m.f.l. The Effects of Prison Visits From Family Members on Prisoners' Well-Being, Prison Rule Breaking, and Recidivism: A Review of Research Since 1991. *Trauma Violence and abuse*, vol. 18 (2), 2015.
- 21 Jf. straffegjennomføringsloven § 2.
- 22 Straffegjennomføringsforskriften § 3-29 andre ledd.
- 23 Straffegjennomføringsforskriften § 3-29 fjerde ledd.
- 24 Straffegjennomføringsforskriften § 3-29 tredje ledd.
- 25 KDI 3/2017.
- 26 KDI 3/2017 og KDI 3/2020, pkt. 6.
- 27 Straffegjennomføringsloven § 31.
- 28 Kriminalomsorgsdirektoratets retningslinjer til straffegjennomføringsloven punkt 31.10.
- 29 Se oppfølgingsbrev fra Halden fengsel 1. oktober 2024, punkt 9 og fra Trondheim fengsel 10. januar 2025, punkt 7.
- 30 Kriminalomsorgsdirektoratets retningslinjer til straffegjennomføringsloven punkt 32.7.
- 31 Halden fengsel, Trondheim fengsel og forvaringsanstalt, Ringerike fengsel og Eidsberg fengsel.
- 32 Endringen fra 20 til 30 minutter ukentlig som et minimum skjedde i brev av 1. februar 2023 fra Justis- og beredskapsdepartementet til Kriminalomsorgsdirektoratet og er nå inntatt i straffegjennomføringsforskriften § 3-29.
- 33 FFP, Utenfor muren - en håndbok for deg som er pårørende, 2009, s. 44.
- 34 Report to the Norwegian government on the CPT visit to Norway carried out from 21 to 31 May 2024, CPT (2025) 49, avsnitt 137.
- 35 Sivilombudet (2024), Indre Østfold fengsel, avdeling Eidsberg s. 20.
- 36 Se EMD, *Subaşı med flere mot Tyrkia*, klagenr. 3468/20 og 18 andre, 6. desember 2022, avsnitt 105-109.
- 37 Sivilombudet (2024), Besøksrapport nr. 83, Ålesund fengsel pkt. 4.2.3.
- 38 KDI 3/2020.
- 39 Sivilombudet (2024) Besøksrapport nr. 80, Ringerike fengsel, side 21-22 og Sivilombudet (2024) Besøksrapport nr. 78, Agder fengsel, avdeling Froland, side 24.
- 40 Brev fra KDI til kriminalomsorgens regionskontorer og kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS 06.10.2021, referanse: 202004037-1253.
- 41 Sivilombudsmannens undersøkelse: Ivaretagelse av innsatte i fengsel under covid-19-pandemien (2020) punkt 4.2.
- 42 Straffegjennomføringsloven § 31 jf. § 27 femte ledd.
- 43 Skjærvø, Ingeborg mfl. (2024) Characteristics and risk of reimprisonment among children and young adults in Norwegian prisons. A 20-year cohort study, *Journal of Criminal Justice*, vol. 93, 2024. Punkt 3.1.
- 44 EMD, *Subaşı med flere mot Tyrkia*, klagenr. 3468/20 og 18 andre, 6. desember 2022, avsnitt 80-93.
- 45 EMD, *Ilderde med flere mot Tyrkia*, klagenr. 35614/19 og 10 andre, 5. desember 2023, avsnitt 212-215.
- 46 EMD, *Ilderde med flere mot Tyrkia*, klagenr. 35614/19 og 10 andre, 5. desember 2023, avsnitt 216-220
- 47 Straffegjennomføringsforskriften § 3-28a tredje ledd.
- 48 Report to the Norwegian government on the CPT visit to Norway carried out from 21 to 31 May 2024, CPT (2025) 49, avsnitt 141.

Sivilombudet 2025

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo

Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo

Telefon: 22 82 85 00

Grønt nummer: 800 80 039

E-post: postmottak@sivilombudet.no www.sivilombudet.no

Forsidebilde: Sivilombudet